

The Office Of The Principal and Vice - Chancellor

PROF MANDLA MAKHANYA, PRINCIPAL AND VICE-CHANCELLOR

UNIVERSITY OF SOUTH AFRICA

WELCOME SESSION 1: SEMINAR AND BOOK LAUNCH

***University of South Africa and South African Universities in
Transition: Making of an African University: Past, Present and
Future***

Senate Hall, Unisa Muckleneuk Campus

7 September 2018

- Mufambisi wa Nongoloko, Dr Somadoda Fikeni, Director: Special Projects and Advisor to the Principal and Vice-Chancellor
- Prof R Viljoen, Mutshamaxitulu wa ndzawulo ya Matimu na Murhangeri wa Phurojeke
- Prof A Manson, mutsari wa xihangalasiwa lexi
- Swirho swa *Unisa's Executive and Extended Management*

- Vatekaxiave va hina mixo lowu:
  - Prof Z Motsa, *Director: Scholarship in the Change Management Unit*
  - Prof Msila, *Director in the Change Management Unit*
- Phuresidente wa NSRC: Ms Z Sodladla
- Phuresidente wa Khovokhexini: Tatt S Mhlungu
- Mutshamaxitulu wa NEHAWU: Tatt L Hontoti
- Mutshamaxitulu wa APSA: Tat JJ Jonker
- Mutshamaxitulu wa *Unisa Women's Forum*: Dkd S Kumalo
- Phuresidente wa Black Forum: Prof H Mogashoa
- Xitafu na Unisa na swichudeni swa hina
- na khwayere ya hina ya *Unisa*

Mi amukeriwa hi mavoko yo kufumela eka siku leri ro saseka raximun'wana. Swikombiso swa mpfuxeleleko hinkwakokwako. Naswona loko ha ha langutele ku va mijakaranda leyo saseka yi baleka swiluva nkarhinyana lowu taka n'hweti leyi na hi n'hweti ya Nhlangu, ndzi ehlekete ku avelana na n'wina timhaka tin'wana to

tsakisa na ku vula swin'wana na swin'wana switsongo.

Mirhi leyi ya mijakaranda yina matimu yo tsakisa eAfrika-Dzonga. Originally indigenous to South America, matimu ya yona eAfrika-Dzonga yi nga landzelerisiwa ku ya endzhaku eka lembe ra 1880, loko yi nghenisiwa laha tikweni yi huma eArgentina, endzhaku eBrazil. Ku nga si thumbiwa nsuku eWitwatersrand hi 1886, a ku vile ku ri na van'wapurasi vangarivangani eka ndhawu leyi lava nga tan a mbewu hi le Kapa va fika va byala mirhi ya *oak, walnut* na – mirhi ya hina ya mijakaranda. Kahlekahle, mutumbuluxaswamirhi, William Nelson, loyi bindzu ra yena a ri tiviwa tanihi *Nelsonia Nurseries*, onge u byarile kwalomu ka 106 wa tikilomitara ta mirhi yi longoloka na switarata kilometres eka sababu leyi a ya ha ku tumbuluxiwa ya Kensington (eJoni). Ntirho lowu wu teke tin'hwetlha ta tsevu ku wu heta, lowu nga ntirho wukulukumba hi woxe. Naswona ku khorwiwa leswaku ek malembe ya va1880, mirhi mimbirhi ya mijakaranda yi byariwile ro sungula exirhapeni xa *Myrtle Lodge*, leyi namuntlha yi nga *Sunnyside School* eArcadia. Ku tlhela ku va na pulaka leyi nga tumbuluxiwa ku tlangela nkahi lowu.

Se ndzi ehleketa leswaku hi nga ha vula leswaku hi koloniwile na hi mijakaranda! – naswona loko leswi swi nga ringanangi, eGroenkloof ku na kwalomu ka 100 ra mirhi ya mijakaranda yo

basa leyi nga nghenisiwa etikweni hi mutshami wa laha Pitori. Swi ringene.

Hikwalaho hi nga kumbetela hi tiyilenyana leswaku mijakaranda yi vile kona kwalomu ka 138 wa malembe, naswona loko hi ehleketa leswaku lowu i nkarhi wo leha, hi fanele ku tsundzuka leswaku Unisa yi vile kona *145 wa malembe*. Hi le ku tlangeleni ka leswi hi nkarhi lowu! Ina, Unisa yi rhangele na mijakaranda ya ndhuma ya Gauteng. Kutani tanihilaha mijakaranda yi nga na matimu yo tsakisa hakona – tanihileswi yi nga siya nkondzo wo ka wu nga suleki wa xibotani eka landscape ya Gauteng na Afrika-Dzonga, Unisa na yona yi endle swo tano – kambe wa hina i *nkondzo wa swa dyondzo* Naswona ndzi nga vula leswaku yi vile na nkhumbo wukulwanyana na wa nkoka eka nhluvuko wa tiko ra hina.

Leswaku nkhumbo lowu i wa nkoka kufika kwihi, na ndlela leyi hungu ra Unisa na matimu ya kona swi nga andlaleka hakona eka malembe ya 145 lama nga hundza i nhlokomhaka ya ntsakelo lowukulu swinene – sweswi kutlula mikarhi leyi nga hundza hinkwayo. Ku vile na swihangalasiwa eka nkarhi lowu nga hundza leswi nga hlamusela matimu ya hina, kambe swiyimo leswi a swi ri xiswona swi tiyisisile mpaluxo wo pimiwa. Unisa a yi ri, naswona yi tlula sweswo ekule. Matimu ya hina eka malembe yo sukela eka xihangalasiwa xo

hetelela hi Boucher (1973) a ya si kuma ku paluxiwa kahle hilaha swi faneleke. Kusuka eka ku va insichuxini leyi a yi lukanile swinene na tiko ra xihlawuhlawu kusuka hi 1948 ku fika ekusunguleni ka v a 1990, Unisa yi hundzukile na ku cinca yi va yunivhesiti leyi sweswi yi endlaka haswimbirhi, ku kombisa na ku tlakusa muxaka na swihlawulekisi swa vanhu lava nga eka xidemokirasi. Endzhaku ka xidemokirasi Unisa yi cincile naswona hi ncinco wa le henhla mayelana na qhinga ra yona, ku fanela ka yona na nkhumbo wa yona erixakeni, eka tikonkulu na misava hinkwayo, vurhangeri bya yona na vulawuri na demogirafiki ya xitafu na swichudeni swa yona. I hungu leri lavaka ku runguriwa naswona nkarhi wo ri rungula hi sweswi.

Matimu ya Unisa ya na tindzimana to tala naswona ndza swi tiva leswaku eka nkarhi wun'wana lowu taka, loko yunivhesiti yi ri karhi yi ya emahlweni yi hundzuka, ku ta va na ku simekiwa ka yin'wana buku leyi nyikaka vuxokoxoko bya yin'wana ndzimana, ngopfungopfu leyi rungulaka ntirho wa varhangeri va swichudeni na swa vatirhi leswi nga kondleteriswa eka nhluvuko wa hina.

Eka nkarhi wa sweswi, hambiswiritano, a hi tlangeleni makumu ya phurojeke ya nkoka ya insichuxini na nsimeko wa vholomu leyi yo hlawuleka.

Vatirhikulorhi, ndzi tsake swinene ku va xiphemu xa nsimeko lowu wa buku na mikanelo leyi nga ta va kona hi ku famba ka siku. Ndzi rhandza ku hoyozela un'wana na un'wana loyi a nga na xiave eka ku tumbuluxiwa ka yona, kusuka eka l valawuri va phurojeke, ku ya eka mutsari, vahlerisisi na vakandziyisi.

Sexini ya mixo lowu yi fungha xiphemu xo sungula xa nongoloko wa hina wa *“the making of a distance learning university”*. Endzhakunyana namuntlha hi ta ya eka sexini ya vumbirhi leyi pakanisaka eka *“South African universities in transition: present and future”*. Ndzi mi khutaza ku tshamela ntirho lowu hinkwawo.

Ndza mi rhamba hinkwenu ku tshamiseka mi tshunxeka, mi tiphina nkhuvu lowu wa matimu na nkanelo lowu wu hi yimeleke.

Ndza mi khensa.